

ԼՈՅՍ

ՀԱՆԴԵՍ ԱԶԳԱՅԻՆ

Կը հրատարակուի Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը: Տարեկան գինն է մեկ լիրա օսմանեան: Մեկ բերրը 40 փարա արծաթ: Նամակ կամ ու եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Առ. Մ. Քալիամանեան Կոստանդնուպօլիս, Մերձան չարչի Րիւզտի Էֆենտի խանի տակ Մ. Կ. Սարգեանի տպարանը:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 102

1880

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ՀԵՒՆԵՐԷ. — Ս.Լ. — Բ.Բ.Բ. — Լ
ԲԵՐԵՐԷՆ ՄԷՆԵՐԷՆ

Վանէն առ Մեղու Հայաստանի գրուած ընդարձակ թղթակցութեան մը մէջէն կարեւոր կը համարիմք հետեւեալ հատուածներն ընդօրինակել, որ խիստ հետաքրքրական են և արժանի ուշադրութեան:

« Վանայ հարաւային արեւմտեան կողմը ընդարձակ երկիր մը կայ, որ այժմ Հեւեհէն անուամբ կը ճանչցուի: Այս գաւառը 'ի վաղուց Քուրդ աշիրէթներու (ցեղ) բնակութեան տեղն եղած է. դեռ 40 տարի չը կայ որ Տաճկի կառավարութիւնը այս երկրի մէջ իւր իշխանութիւնը հաստատած է և անկէ առաջ Քուրդ պէյեր կը կառավարէին այս նահանգը. բայց եթէ ըսես Օսմանցոց այս երկիրը ոտք կոխելը ինչեւիցէ աստիճանաւ օգտակար եղած լինի տեղւոյն Քրիստոնեայ ժողովրդեան — դա մի անտեղի գաղափար է »:

« Վանէն օրուսն մը ճանապարհ երթալով կը հասնիս Խօջապի գաւառը որ Մահմուտիյէ ալ կը կոչուի և Հայոց պատմութեան մէջ Աշխարհ բարեբեր և լեռնային երկիր մ'է այս, այժմ բոլորովին աւերակ, քանի մը դիւղեր մնացած են միայն որոնց բնակիչներն են Հայ, Ասորի և Քուրդ աղքատիկ ողորմելի արարածներ, նոյն իսկ Խօջապ քաղաքը այսօր աւերակի կոյտ մ'է և ոչ այլ ինչ. 5-600 ոտք բարձր սարի մը գագաթին վրայ դեռ կը տեսնուին հոյակապ բերդի մը փլած պարիսպներն ու աշտարակները. չէնք ինքնին խիստ հին է, բայց կ'ըսուի թէ Պաղտատի խալիֆաներէն Սարը Սիւլէյման պէյ միջին դարուն վասպուրական աշխարհը արշաւելով այդ բերդերում հաստատած է իւր բնակութիւնը և նորոգած է զայն. 360 սենեակներ կը պարունակէ եղբւ անատեն Խօջապի բերդը. կ'ըսուի նաև թէ բերդին մէջ հին եկեղեցւոյ մը աւերակները դեռ կը կենան »:

« 40 տարի առաջ Հասրուլլահ պէյ ան.

ուամբ Գուրգ բռնաւոր մը կը տիրէր աստ որ այժմ 'ի հիմանց քանդուած անառիկ բերդին մէջ հաստատած էր իւր բնակութիւնը և բովանդակ Հէքքեարու վրայ կ'իշխէր : 1842-44 ին այս բարբարոսը Պօթհանի բռնաւոր հռչակաւոր Պէնտէրիան պէյի հետ Հէքքեարի բնակող Ասորիներէ վրայ յարձակելով՝ 40.000 անձինք կոտորեց, և յետոյ նորա Օսմանցու տէրութիւնից բռնուելով ցըկեան աքորոր զրկուեցաւ (1) 'ի Կրէտէ կղզին» :

« Պաշարու բնակչաց թիւն է այժմ 120 տուն Հայ, 130 Հրէայ և 150 Գուրգ : Ընդամենը 450 տուն : Պատեհութիւն ունեցայ հոս Հայոց առաջնորդ Գեր. Յովհաննէս վարդապետ Բաղուսիի հետ երկար ատեն տեսակցելու : Բնիկ Շատախցի 40-45 տարեկան յաղթանդամ մարդ մ'է նա և գրեթէ 'ի մանկութենէ Հայաստանի շատ կողմերն շրջադայած լինելով զարմանալի հմտութիւն ունի մեր հայրենիքի ներկայ վիճակի վրայ, ընդարձակ երկասիրութիւն մ'ալ ունի «Կարաբաղեա», Ալըր Պրահիմ» անուամբ, որը Պարտիզակցի վահան վարդապետ առած է տըպողրութեամբ 'ի լոյս ընծայելու համար » :

« Ստացած տեղեկութեանցս նայելով՝ Վանայ Հայ—սովերոյ յանձնաժողովը 600 օսմ. ոսկւոյ գումար մը գործածած է հետըզհետէ Աղբակու սովերոյ համար՝ որոնք թէ և մեծ գոռարութեամբ, բայց վերջապէս քիչ կորուստով անցեալ ձմեռուայ սովի աղէտալի և սոսկալի երկարատե եղանակը կա-

(1) Հոգեւոյ Մատթէոս Կաթողիկոսի Պատրիարքութեան և մասնաւորապէս Պատրիարքարանի խնդրանոցը վրայ կառավարութիւնը ջորք զրկած և յիշեալ Գուրգ բռնաւորները ձերբակալած և զըսպած էր :

Ազգ. Վարչութիւնը նոյն ատեն Վեհ. Սուլթանին շնորհակալութեան ուղերձ մը զրկած և Եկեղեցեաց մէջ բարեմաղթութիւններ կատարուած են :

Ծ. Խ.

րող եղան անցնել, մինչդեռ Գրգերը 90% սովին զոհ դնացած են » :

Արդոյ նամակագիրը պատմելէ ետե թէ բազում Գրգարնակ գիւղեր աւերակ դարձեր են և թէ Պապլասան գիւղը երկու Գուրգ կանայք երիտասարդ մը որ անօթութենէ կիսամեռ գետինը ինկեր էր, մորթելով երկու օր շարունակ կուտեն, կըսէ՝ « միայն այսչափ մ'ըսել պարտ անձին կը համարիմ թէ յառաջիկայ ձմեռն Աղբակու և Վասպուրականի բոլոր Հայ բնակիչք նմանապէս պիտի նեղուին և կորնչին, եթէ այժմէն կանխաւ Հայ ազգը իւր սովատանջ եղբարց և քերց փութանակի օգնութեան չը հասնի, քանզի անցեալ տարի Հայ գիւղացին ջանք ըրած չ'ըլլալով՝ բնականաբար այս տարի կարող չէ հունձք ընել, և որովհետեւ ոչխար ու տուար կէս մը սատկեցան, կէս մը իրենք մորթելով կերած և մնացածներն ալ Գուրգ աւազակներն յափշտակեցին տարան, այժմ Հայ գիւղացին բան մը չունի որ կարենայ վաճառելով ցորեն դնել յառաջիկայ ձմեռուայ համար նոյն իսկ եթէ ցորենի գինը իւր սովորական աժնութիւնը դոնոր դարձեալ. վասն որոյ հարկ անհրաժեշտ է որ 'ի նպաստ Հայաստանի սովերոյ սկսուած հանդանակութիւնք շարունակուին և նորէն ալ սկսուին ամեն տեղ, որպէս զի տեղական մասնաժողովք կարենան մեծ քանակութեամբ պաշար ձեռք բերել և գիւղացւոց բաժնել այս տարի առատապէս ջանելու և փրկուածովն էլ ձմեռն ապրել կարենալու համար :

« Վանայ Անգղիական հիւպատոս Քէթթըն Բլէյթըն լսածիս նայելով մասնաւորապէս Գրգաց օգնելու համար այժմէն միջոցներ ձեռք առնել սկսեր է. տարակոյս չը կայ որ հարուստ Անգղիացիք պիտի փութան մեծամեծ գումարներով պատկել նորա ջանքերը, բայց արդեօք ռուսիաբնակ փարթամ Հայերն էլ պիտի բանա՞ն իրենց քսակներն

Հայութիւնը Վասպուրականում տարի մ'ալ իրենց նպաստով ապրեցներու համար։ Սիրելի և միեմտարական է մեզ յուսալ որ ոչ միայն Հայոց մեծամեծներն ու իշխաններն, այլ նաև միջին կարգի ազգայինք, այո՛, նոյն իսկ աղքատիկ Հայերն էլ իրենց լուծանքը պիտի չը խնայեն առ այս վսեմ նպատակ։

«Պաշարայէն անցայ կէվէրու դաշտն, ուր միայն երկու Հայ գիւղեր կան, մնացածներն Ստորոց և Քրդաց կը վերաբերին։ Այս դաւառում Բ. Դրան ազգեցութիւնը զգալի կերպով նուազած է։ Նէրա շէյխ իւսպատուլ-լահն է այս դաշտի գիւղերու վրայ տիրողը, զոր թագաւորի նման կը յարգեն և երկիւղածութեամբ նորա ամեն հրամաններուն կը հրնադռնդին։ Այժմէն կը թելադրէ շէյխին Քրդական Միութիւն մը կազմելու Հէքքերարիում, առ այս նպատակ՝ Պահրի պէյ որ Պէաըր խան պէյի որդիներէն մին է, այն պէսին երբ ես այդ դաւառում կը ճանրորդէի, անձամբ Նէրա շէյխի մօտ գացած էր. լսածիս նայելով նա շէյխի ուշադրութիւնը հրաւիրած է Հայոց շարժումներին վրայ, առաջարկած է Հայկական խնդրոյ և Հայաստան բառին նշանակութեանը միանգամ ընդմիշտ վերջ ու վախճան տալու. ասիկա ուրիշ միջոցով չըլլար, ըսեր է Պահրի պէյ, բայց եթէ նորանոր ասպատակութիւններով և յափըշտակութիւններով Հայ գիւղորայքը աւերել, քանդել, կործանել և յետոյ պատեհ առութիւ վանայ վրայ յարձակիլ, Կերեի որ շէյխը բաւական համոզուած է այս առաջարկութիւնը ի գործ դնելու, քանզի այդ տեսակցութենէ ի վեր զինուորական պատրաստութիւն կը տեսնէ և արդէն յաջողած է Հէքքերարի բնակող Քուրդ ցեղերը՝ որ իրարու հետ ընդմիշտ մնացած են, ընդհանուր ժողովի հրաւիրելով հաշտեցնել և միացնելով «Քրդական միութիւն» մը կազմել. նոյնպէս Մուսուլի, Սըրդու, Պօթհանի և այլ գաւառաց մէջ բնակող «նէրէներէ գլխաւորները խոստացած են շէյխի հետ միասին դործելու։ Ստուգիւ խիստ հետաքրքրական է քրդական այս վստահաւոր շարժումները նկատել. ես կը խոստանամ պատուական «Մեղու» ի ընթերցողաց պատեհ առթիւ դարձեալ ձեռք բերել կարողացած տեղեկութիւններս հաղորդելու։»

Սրդոյ նամակագիրը կը վերջացնէ իւր խօսքն ըսելով՝ «անցեալ օր Ամենապատիւ Սըրբազան Հայրիկը Քէրթն Քլէյթինին ըսեր է թէ միայն վանայ քաղաքում 6000 հոգի վերջին աստիճան աղքատ լինելով կարող չեն յառաջիկայ ձմեռուան համար իրենց պաշար հայթայթել նոյն իսկ եթէ ցորենը յուսացուածէն ալ աժան լինի։» Հայրիկի այս խօսքը «Մեղու» ի և բոլոր ազգային լրագիրների պատուարժան խմբագրապետներին խորին ուշադրութեանը կը յանձնեմ։

Մեր գիտողութիւններն յաջորդ թուով։

Տփղիսէն առ մեզ թղթակցութիւն մը յանուն Ալաշկերտի և Պայազիտի գաղթականաց հաւաքուած գումարէն մնացորդ 17,000 բուրլիի խնդրոյն նկատմամբ Մշակի մէկ յօդուածն հաղորդած է մեզ։

Ընթերցողք կը յիշեն հարկաւ թէ Ս. Կաթողիկոսը նոյն գումարը պահեր է Ալաշկերտի մէջ վարժարան մը բանալու համար։

Վարժարան բանալու փափաքն արդարև դովելի է, բայց քանի որ Ալաշկերտ և Պայազիտի գաւառաց խեղճ Հայերն աղետալի սովէն կը տանջուին, յանուն անոնց հաւաքուած դրամն իր նպատակին չը դործածելը ոչ թէ դովելի, այլ իրաւանց հակառակ է։

Մշակի պատուարժան խմբագրապետը կառաջարկէ այդ գումարով հոգ դնել և Ալաշկերտի գաւառին մէջ կազմուելիք դպրոցին յատկացնել։

Մենք ալ կ'ըսենք, եթէ անդ դպրոց հաստատելու անհրաժեշտ պէտք կայ, այդ պէտքն արդէն հոգացած է Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը: Արդ յիշեալ դումարով, եթէ հարկ լինի, հող գնելու է, որ խիստ օգտակար առաջարկութիւն է:

Մշակ իր առաջարկութիւնը սլաշտպանելու համար ուշադրութեան արժանի հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէ:

«Մենք հաստատ աղբիւրներից դիտենք, որ թիւրքաց Հայաստանում այժմ հողերը ամենաչնչին դներով են վաճառվում: Մի կողմից անցեալ ձմեռուայ սարսափելի սովը այն սաստիճան չքաւորութեան մէջ ձգեց քրդերին, որ նրանք սկսել են իրանց հողերը խիստ ստոր դներով վաճառել: Միւս կողմից քուրդերը լսում են այժմեան դիւանագիտական բանակցութիւնները Հայաստանի մասին, ներանք դգում են, որ իրանց դարը շուտով անցնելու է և այս պատճառով սաստիկ երկիւղի մէջ են: Նրանք հասկանում են՝ եթէ Հայաստանին որ և է կերպով առանձնաշնորհութիւն տրուի, եթէ Հայ մարդը Մահմետականի հաւասար իրաւունքներ կ'ստանայ, այն ժամանակ քուրդը, յափշտակութիւնով և հարստահարութիւնով ապրող քուրդը, իր նշանակութիւնը կը կորցնէ:

«Բոլորդ տէրէրէյիներ, շէյխեր և ցեղապետներ օգուտ քաղելով թիւրքիայի ներողամտութիւնից, բռնութեամբ ձեռք էին բերել ընդարձակ հողեր, դիւղեր, ագարակներ, արօտատեղիներ, որունք առաջ պատկանում էին Հայերին:

«Ժամանակը և հնութիւնը դարձրել էին յափշտակուած կաշուածները նրանց սեպհականութիւն: Այժմ պատրաստ են բոլորը վաճառել նոյն իսկ Հայերին, որոնց ձեռքով ստրկաբար մշակել էին տալիս այդ հողերը, արդիւնքը իրենք էին վայելում, իսկ Հայերին թողնում էին սոված:

«Այժմ քրդերը հասկանում են, որ այդ բոլոր բարբարոսութիւններին վերջ կը տրվի: Վայրենի, երկրագործութեան անընդունակ քուրդը այլ ևս չը պիտի կարողանայ իր հողերից շահվիլ. — և այս պատճառով շտապում են, դեռ Հայաստանում վերանորոգութիւններ չը մտած, իրանց հողերը փոխարինել փողի հետ, վախենալով մի՛ դուցէ նոր օրէնքը, նոր իրաւունքը խէր նրանց ձեռքից այն, ի՞նչ որ ապօրինի կերպով տիրացել էին:»

(Յ-Չ-Դ-Բ-Ն-Է)

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Ընթերցողք կը յիշեն հարկաւ Պարսկաստանի Հայոց կողմէ առ Ամեն Ս. Պատրիարքն քաջուած այն հեռագիրն, որով շնորհակալութիւն կը յայտնէին իւր ազդանուէր ջանիցն համար և զոր Մասիս հրատարակեց նոյն ատեն:

Թէհրանէն սեպտ. 1 թուականաւ առ Մշակ թղթակցութիւն մը կ'ըսէ բաց այլոց՝ «Այս մասին կիրակի օրը Ղազարիւնու թաղի Ս. Գէորգ եկեղեցումը պատարագ մատուցուեցաւ, որի պատարագիչը Արժ. Տ. Գասպար Տ. Սիմէօնեանն լինելով, կարճաւոտ մի քարոզ տալով, բացատրեց նոյն օրուայ նըպատակը: Յետ աւարտման Ս. Պատարագի ժողովուրդը խուռն բազմութեամբ քահանաներով և եկեղեցականներով դիմեցին Հայկազնեան վարժարանի սրահը, որի սենեակներից մինի մէջ պատրաստած էր փառաւոր սեղան: Նրա վերի կողմը դրած էր Ս. Պատրիարքի պատկերը զարդարած ծաղկէ պսակներով, վարժարանի նախկին կամ նոր աշակերտք երգեցին ազգային երգեր, կարդացին ճառեր, մաղթանքներ. յետ արարողութեան ժողովուրդը անցաւ միւս սենեակը, և նստաւ պատրաստ սեղանի շուրջը: Պարպուռեցան Ն. Սրբազնութեան կենաց համար

չատ բաժաններ, յիշելով Հայոց ազգի համար նրա արած բարեգործութիւններն և ջանքը: Նոր հանդէսը աւարտելով, ժողովուրդը տարաւ իր հետ մի անմոռանալի յիշատակ:

— Հայաստանի դաւաճներէն նոր հարստահարութիւն ծանուցանող տեղեկութիւններ հասած են, զորս հրատարակելէ կ'զգուշանամք:

— Դարձեալ Հայաստանի դաւաճներէն հասած նորագոյն տեղեկութիւնք կը ծանուցանեն թէ այս տարի ձմեռը սովու և անըկարագրելի աղքատութեան պտուճառաւ հիւանդութիւնք և կոտորած պիտի պատահին դժբաղդաբար, վասնզի դժբաղդ սովեալք ոչ միայն անօթի են, այլ և բոկոսն են և զգեստեղէնէ զուրկ կը մնան:

Ամեն կարգի ազգայնոց դուժն ու կարեկցութիւնը կը հրաւիրեմք:

— Մեր ստացած մէկ տեղեկութեանը նայելով Պօլսոյ ազգայնոց կողմէ 'ի նպաստ սովեւոց մինչև հիմա հաղիւ 3,000 ոսկի հաւաքուած է մինչդեռ Ռուսաստանի ազգայնոց հանկանակութիւնն ասկէ խիստ շատ աւելի է:

— Կ'իմանամք թէ Գեր. Խորէն Սրբազան Պօլիս դալու համար Փարիզէն ճանբայ ելեր է, և յառաջիկայ շաբաթ օր հոս կ'սպասուի:

Կ'ըսուի թէ իւր բարեկամները կը պատրաստուին եղեր Ն. Գերապատուութեան խիստ արժանաւայել ընդունելութիւն մ'ընել:

— Ազգային ժողովն յառաջիկայ ուրբաթ նիստ ունի 'ի Ղալաթիա:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ Տ. ԹԱՆՆԸՐԷ ԱՌ ՀԱՅ ՌԻՍՈՒՑԻՉՍ

Ձեր ուղերձը ձեռքս հասաւ բայց քիչ ուշ, դառն մտքեր զիս սրտեցին մերթ մուշուշ, սիրտըս յուզեց ձեր խեղճ կեանքի պատկերը, կեանք խիստ թուառած քոյլին տիւած իմուշ:

Հաւատացէք յաւեցոյ:

ձեր վշտերով տրտմեցոյ:

Հա, հա, հա, հա, հաւատացիր, ճշմարիտ անանկ է նէ շատ տխմար էք ու անմիա, քեզ ի՞նչ փոյթ կայ, թէ դուք լինիք անօթի նօթի ծառաւ թէ մեռնիք ալ ինձ ի՞նչ միշտ

պարզ խորհեցէք:

չէ նէ խեղքով տեսէք:

Ո՛վ, դու տոս բաղցածներ անկուտ աղքատէր քու անկուտութիւնդ ինձի մի յայտնէր, քու անօթութիւնդ ինձ չի փնասէր, և իմ մեծ դարձիս արգելք չի լինէր:

ես իմ դուռնաս լու եղիցի

խեղճ ժողովուրդն կեղեքեցի

հարստացայ, լարտ դարձայ,

հին ցաւերս մոռացայ:

ոչ թէ միայն շատ գիրցայ,

երկտասարդ ալ դարձայ:

Ես պարծենալ չը գլտեմ,

տոտկը սոսկ կը յարգեմ,

դէմքս մարդոց ցոյց կտամ,

փոխարէն ստուկ կառնեմ:

« Ստուկով միայն մարդ սարկի կրնայ,

ով ստակ չունի երթայ մեռնի նա:

Բայց քանի որ դուք այս խեղքին մէջ էք

դուք երբէք մէկ կուտ վաստկելու չէք:

Թէ որ ճշմարիտ է այդ ըսածնիդ

եղէք Եւրոպոս ու Ամերիկա

ժողովուրդը թող տեսնէ դէմքերնիդ

հաղւադիւտ մարդոց հոն շատ պատիւ կայ:

ես որ միայն քառասուն օր անօթի,

կրցայ մնալ, եղայ փառքիս արժանի,

դուք որ հարիւր մինչև իիւր օր կ'տոտկաք,

հաւատացէք մեծ փառք պիտի ստանաք,

բայէք մի հանդէս,

ձեր դէմքին 'ի տես

շատ մարդիկ կուգան

գովեն պատուեն ձեզ:

Միայն գովեստ չէ արդիւնք անոնցմէ

Այլ մէյ մէկ դունք, փայլուն արծաթ է

հետեւեցէք խրատիս

վստահ եղիք իմ անձիս

ընդունեցէք իմ յորդոր

քեզ այս կ'ըսէ մի Տօթթոր:

ՄՇԱԿ

Սա հանրաժանութ ամուսնական խնդիրն
ալ հեղե լմնցեր է, ինչ կըսես, խիկար. —
— Լմնցեր է, հը, դուն անանկ գիտցիր.
Ինչո՞ւ, ինչ կայ որ.
Ինչ ըլլալը կ'իմանաս. —
— Երբ.

Երբոր միտքս իյնայ:

* * *

Քրդական Միութիւնը կազմուեցա՞ւ. —
— Նորը.

Ինչ ըսել է, ատոր հի՞նն ալ կար.

Վայ քեզ, քաղաք, որ թագաւորդ մա-
նուկ է. —

— Խնդիրը հիմա հինին վրայ չէ, սա
նորը, Թէրեհմանը — Հազիդաթինը կըսեմ.
Կազմուեր և գործի ալ սկսեր է.

Ինտոր. —

— Ապստամբելով.

Ապստամբելով.

Սյո՛, այո՛, ապստամբելով. —

— Որու դէմ.

Ատ մի՛ հարցներ, մինակ այսչափը գիտ-
ցիր.

Անանկ է նէ պիտի ըսեմ որ . . . —

— Ո՛չ, ո՛չ, մի՛ ըսեր.

Ինչո՞ւ.

Որովհետեւ հիմա բերանակապ կայ. —

— Բայց իմ ըսելիքս աննպաստ չէ, այս-
ինքն թէ՛ պիտի ըսէի որ ասիկա տիպլոմասի
է, և հետեւաբար պիտի առաջարկէի որ տիպ-
լոմաթներու ժողովին զրկենք այդ խնդիրը.

Տիպլոմաթներու ժողովին ի՞նչ է.

Խիկար, կը տեսնամ որ չը գիտցողի մը
պէս կը վարուիս կոր այսօր ինծի հետ. տա-
կը ծակ թէստի տեսած չունի՞ս. անոնցմէ
քանի մը հատըրք ո՛ե քով դածիւր պէս ի՛նչ
ըլլալը կը հասկնաս:

Կ Ե Ն Ս Ս Պ Ի Ր Ս Կ Ա Ն Ք

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Հաւանականաբար 300 տարուան նահապետա-
կան համբաւաւոր գերդաստանէ մը սերեալ միջին
հասակով, լուրջ դէմքով, ծանր քաղաքով և
սուր աչքով մարդ մը, որուն միտքն ալ աչքին

տեսութեանը չափ ոտը է, հետեւաբար աչքն ու
միտքը միեւնոյն զօրութիւնն ունին:

Տարիքը՝ ըստ ենթադրութեան 33 ըլլալու է:

Ոտքին մէկը դետինը դրած ոտեն միւսը բնու-
չը վերցնէր, եթէ միտքն իրեն չ'ըսէ՝ վերցնուր,
բայց վերցնելէ առաջ նախ աչքը պիտի տեսնէ:

Ահա ատոր համար է որ աչքն յաճախ ոտջին
կը նայի, որմէ հետեւեալը չէ սակայն թէ Սենե-
քերիմ Մանուկեան հարստ է և կոմ կործատես:

Ոչ հարաւ է և ոչ կործատես. այլ ծանր քայլ
առնող բայց միտքնակ քաղաք անձ մ'է:

Իր սկզբունքներէն մէկն ալ տա է որ մարին
խորհածը մինչև որ աչքով չը տեսնէ, այսինքն ար-
դեամբ չը փորձէ, չը համոզուիր. խի համոզուելէ
ետեւ ալ բնու կարծիք չը փոխէր, որովհետեւ դործ-
նական և հաստատամիտ մարդ է, և շատ քիչ ան-
գամ կրնայ պատահիլ որ իր հաշիւներուն մէջ ար-
խալի, և աս ալ զարմանալի չէ, ըստ որում մարդ
է և ոչ անսխալ Պապ:

Գործունէութիւնն և հաստատամտութիւնը բո-
նական է իրեն, որովհետեւ ծննդեամբ Աեստրաքի է,
և Աեստրաքացի մէջ առաջինն է որ ասկէ 40 տարի
առաջ Պոլիս դալով՝ հոս վաճառականութեան ձեռք
զարկած և Եւրոպայի հետ գործ ընել սկսած և մե-
ծաւրատիւ Աեստրաքիներին ալ ետքն իրեն հետեւած
են, որ մինչև այն ատեն միայն Խզմիրի վրայ գործ
կ'ընէին:

Ար հետեւի թէ առաջին անգամ վարդապետ
պատուոյն ինք եղած է:

Միայն այսչափ չէ:

Աեստրաքիէն առաջին անգամ հոս ընտանիք
բերող և հաստատուողն ինք է եղած և ըստ վկայու-
թեան Խիկարի՝ այսպէս ընելով՝ մեծ յանդգնութիւն
մը գործած է, որովհետեւ մինչև այն ատեն մեծա-
պատիւ Աեստրաքիները Պոլսոյ նկատմամբ այն դա-
շտխարն ունէին, ինչ գողցաւոր որ կուէնայ մարդ
երբ բանի մը վրայ նախապաշարմամբ միայն հա-
մոզուի:

Ուստի Սենեքերիմ Մանուկեան սա սկզբունքը
քարոզէր և ըսեր է՝ ո՛ւր որ նախապաշարում կայ,
հոն տրամաբանութիւնը գործ չունի, ինչպէս դործ
չունի Թուրք լրագրաց հետ, որ կը վիճարանին ա-
ռանց տրամաբանելու, և Հայաստանը Քուրդաստան
կոչողներուն հետ՝ (սկանջը խօսի Ա. Մ. Քարաբուշ-
եանին) որ կը սնդեն առանց պատճառարանելու,
բայց մեծապատիւ Աեստրաքիներն ասոնց կարգէն

չեն, երբ բանի մը վրայ համոզուին, մեծապատիւ Մանդուկի պէս գոյն ու կարծիք չեն փոխեր, այլ կը հետեւին, որովհետեւ հաստատամիտ, գործունեայ և յարատեւող են:

Ահա այս է Կեսարացոյց յառաջադիմութեան գաղտնիքը և ահա այսպէս յառաջ գնացած է Սենեքերիմ Մանուկեան վաճառականութեան և զրամական գործողութեան մէջ:

Իբրեւ պատուաւոր վաճառական տնդամ է վաճառականական պօրտալին:

Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան պատուաւոր վաճառականը նաև ազգամէջ և ուսումնասէր է, և շատ էր սիրէ տղոցօրտ հրատարակութիւնները բուլաբուլ, ինչպէս և այն ամէն բարենորոգող ձեռնարկութիւնները, որ վստահութեան երաշխաւորութիւն կը ընծայեն, ըստ որում կուզէ որ ամէն միջոց նպատակին գործածութիւն տնդիւր:

Ազգային պաշտօններու շատ հետամուտ չէ, բայց Ազգին ծառայութիւն մատուցանելն ալ տնդը բոժեւտ պարտականութիւն համարելուն՝ երբ պաշտօնի կոչութիւն, փառասէր չըլլալուն համար տնդունով միտքն չը ծառայէր, այլ կուզէ ստանձնած պարտականութիւնը խղճի մտքը կատարել, որուն փորձն յաճախ տուած է:

Կատարարականութեան յարգն ալ այնքան քաջ կը ճանչնայ որ ասկէ իբր 18-20 տարի առաջ կաղմեալ Արամեան ընկերութեան տոմարին հիմնադիրն եղած է, նպատակ դնելով Կեսարիոյ մէջ աղջկանց դաստիարակութիւնը ծառայելու գեղեցիկ գործը, որ գեղեցիկ արդիւնք յառաջ բերած է:

Քանիցս Քաղաքական ժողովոյ և վանազան յանձնաժողովներու տնդամ եղած է:

Իր ազգային կարծիքները միշտ նոյն են, այսինքն, ձախակողմեան:

1872ի ժողովրդական քաղաքական ժողովոյ տնդամ և տնդնապէս էր:

Իր կարծիքները շատ անգամ կը մաքառէին Խրիմեան Սրբազանի կարծեացը, որ Մահմանադրութեան շրջանակը նեղ կը գտնէր պատրիարքական պաշտօնին. բայց Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան կըսէր թէ ատոր ձեռնհաս դասաւորը ժողովուրդէն ընտրեալ Ազգային ժողովն է:

Երկու կողմն ալ իր փաստն ու իրաւունքն ունէր:

Պէտք է ըսել թէ ազգային շահեր և իրաւունքներ չփոխանցեց երբէք:

Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան երեք անգամ

Հիւանդանոցի հոգարարութեան պաշտօն վարած է տառնձին, և ամէն անգամուն ալ օգտակար եղած է իր աշխուրջ հսկողութեամբ և ի հարկին՝ քառակէն շատ անգամ մեծարանակ փախառուութիւններ ըրած, որով յիշեալ հաստատութեան պէտքերը կրցած են ժամանակին հագայութիւն:

Վերջին անգամ տնդալը տաւր տարի վարած է նոյն պաշտօնը:

Առաջին անգամ այնպիսի տառն մը պաշտօն ստանձնած է, զոր մեծապատիւ Մանդուկի մեծաւոր բարբառելով սկսած և անջին նայելով ձգած կամ ձգել տրուած էր իրեն, որովհետեւ փորձով հասկցոյց թէ ինչ որ տեսականապէս զիւրին կը թուէր, գործնականի մէջ զիւրին չէ, մանաւանդ վարչական ճիւղը, որ իբրեւ գիտութիւն իր յատուկ ուսումն ունի. ուստի ամէն խորհող, գործող, քաղաք և խօսող բանական կենդանի է, բայց ամէն բանական կենդանի վարչական մարդ չէ:

Մեծապատիւ Մանդուկի ալ ինքնաբոյս լրտղիւր է, բայց վարչական մարդ չէ, լեզու ունի և հետեւաբար ինչ որ բերնին գայ, դուրս կուտայ, որովհետեւ խօսիլը գործել կը կարծէ, և ահա ատոր համար է որ կը խօսի ու կը խօսի, որովհետեւ իր սկզբունքը միշտ խօսիլ է:

Հարկ չկայ ըսելու թէ Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան մեծապատիւ Մանդուկի պէս Կեսարացի չէ, այլ խորհող, տրամաբանող ծանր քայլ տանող նրբամիտ և գործնական տնտեսագիտութեան հմուտ Կեսարացի մ'ի, և ահա այս պատճառաւ իր պաշտօնավարութիւնն ալ օգտակար եղած է:

Սենեքերիմ էֆէնտի երկար առեւնէ ի վեր երեսփոխան է:

Թէպէտ չը խօսիր, բայց ումանց պէս նաև չը քնանոր և չը յօրանջէր, որովհետեւ միշտ արթուն է և արթննութեամբ կը հսկէ ազգային շահուց և իրաւանց. հետեւորաւ իր գործակցութիւնը ծանրակշռութիւն մ'ունի այն մասին մէջ, որ ազգային խընդիրներ ժողովրդականութեան տեսակէտով կը դատէ և ազգային շահերը բազադրեալ մասերէն դուրս և զանոնք սրբադրութեան վերածելու սկզբունքն ունի:

Իբրեւ երեսփոխան՝ եթէ պահապանութիւն մ'ունի, այն ալ ժողովոյ նիստերէն երբեմն բացակայ գտնուիլն է, որ հալ կաւ ներքի չէ անկախ զիրք ունեցող ձախակողմեան արթուն երեսփոխանի մը:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ՄԻԱՑՅԱԼ ԸՆԿ. ՀԱՅՈՑ

ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Դրոշմի Յուրիս Կարգի

8 Տետրակի մէջ ամփոփուած

Հեղինակին բազմաշան աշխատութեամբ մեծ խնամքով և մաքուր վիճակով հետաքննարկուած սոյն գեղագրութեան տետրակներու Ա. և Բ. քաղաքէն հրատարակ ելած և միասնեան ալ մամուլ տակ են,

Այս տետրակ օգտակար գործ մը որ իւր տետրակին մէջ առաջին անգամ լոյս կը տեսնէ յազգային հաստատութեան մը ձեռքով, թէ զիւրուսոյց եղանակաւ, թէ գիրքերու վաճառութեամբ, և թէ դնոյն աժանութեամբ բը՝ արժանի է որ ամեն յազգային վարժարանաց մէջ մուտ գտնէ:

Իւրաքանչիւր տետրը կը բաղկանայ 24 էջէ, հատին զինն է 30 փարայ արծաթ. դարձուց և հարիւրէ աւելի սուսնոյններու համար մասնաւոր զեղչ կը լըլուի:

Կեդրոնատեղին է Միացեալ Ընկ. գրասենեակը, Ղալաթա Կէօյէ—օղլու խան թիւ 13, կը գտնուի ամեն Հայ դրամաճառաց քով:

Հայոց Միացեալ Ընկերութեանց կնիքը չի կրող օրինակները անվաւեր են:

Նորայրի Գաղղիերէն—Հայերէն բառարանին տասնութ հինգերորդ թերթն հրատարակեցաւ, որոյ մէջ Այս գիրն աւարտած է և Պէ կը սկսի: Այսուհետեւ ամէն չաբաթ օր կանոնաւոր կերպով կը հրատարակին թերթերն: Վաճառման գլխաւոր տեղին է Փրէնկեան դրամաճառանոցը, Ուղլու չարչը, թիւ 362: Որոնք որ կը փափաքին բաժանորդ գրուիլ մէկուկէս օսմանեան ոսկի կանխիկ վճարելով, կրնան դիմել Պ. Փրէնկեանի: Ի զիւրութիւն հասարակութեան թերթերը կը վաճառուին նաեւ Գալաթի և Ղուկասեան դրամաճառաց քով, ինչպէս նաեւ Արշակ Էֆէնտիի թղթավաճառանոցը ի Ղալաթի և Վայսի դրամաճառանոցը ի մեծ փողոցն Բերայի:

Դին իւրաքանչիւր թերթին 60 փարա արծաթ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ

Դէպ

ՆԱԶԱՐ 8. ԳՈՐՈՅԵԱՆՑ

Ահաւասիկ ընտիր երկասիրութիւն մը, որով Մեծ. հեղինակն իւր ողջամիտ գաղափարներով և մանրախոյզ հետազօտութիւններով խիստ մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ յազգային ամենէն կենսական, այս է դաստիարակութեան խնդրոյն:

Սոյն գործը 100 մեծադիր երեսներէ բաղկացեալ է, և գեղեցիկ տպագրութեամբ Պարտիզպանեան տպարանէն ի լոյս ընծայուելով կը ծախուի Եէնի—ճամի Զիլինկիրէր ճատտէսի, թիւ 24. Ղուկասեան դրամաճառար:

Դին 5 դր:

Ա. 2 Դ

Կ. Պօլիս Մէրճանը Բիւշտի Էֆէնտի խանին դիմացը նոր բացուած «Խտարէ Լօղան. թատր» ճաշարանայտը՝ որ Հայազգի մ'է, պատիւ ունի ծանուցանել արդոյ հասարակութեան թէ իւր ճաշարանը դիմող ամեն կարգի անձինք խիստ գոհ պիտի ըլլան թէ մաքուր և խնամով պատրաստուած կերակուրներէն և թէ անոնց աժանութեանէն:

Վերջապէս իւր յաճախողները գոհ ընելու մասին ամեն կերպով ջանք և աշխատութիւն զլացած չէ:

Բաժանորդ ըլլողներու համար ալ մասնաւոր զեղչ կը լըլայ:

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ

Հ. Ե. ԳԻՄԱՔՍԵԱՆ

ԻՄՔԱԳԻՐ

Մ. ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՑՅԷԼ ՍԱՐԳԵԱՆ

Մէրճան չարչի Բիւշտի Էֆ. խանի տակ թիւ 20